

VIII Eesti-Läti ajalookonverents „Kultuurilooline Liivimaa“

Toimumiskoht: **Valga Kultuurikeskus**

Korraldajad: **Valga Muuseum, Valga Vallavalitsus**

Konverentsi töökeeled: **eesti, läti** (sünkroontõlge: Valts Ernštreits)

Aeg: **8. november 2024**

Päevakava:

10.30 – 11.00 Kogunemine ja registreerimine. Kohvilaud.

11.00 – 11.15 Avasõnad. Valga Muuseumi direktor **Neeme Punder**; omavalitsuse esindajad

11.15 – 11.55 **Laura Kreigere-Liepiņa** (Läti Rahvusraamatukogu) „Kuningas Stefan Batory tegevus Liivimaal Poola võimu ajal“

11.55 – 12.35 **Ott Sandrak** „Valga kui Liivimaa naba.“

12.35 – 13.15 **Karl Pajusalu** (Tartu Ülikool) „Liivlased ja liivi keel Eesti-Läti piirialadel“.

13.15 – 14.15 **Lõuna**

14.15 – 14.55 **Indra Jaunzeme** (Liivi muuseum “Pivalind” Staiceles) „Tamm isa õuel“. Jutustus Staicele piirkonna ja Eesti piirialal olevatest ja hääbunud taludest.“

14.55 – 15.35 **Valdo Praust (Eesti Jalgrattamuuseum)** „Põlistest Liivimaa suunalistest teedest“

15.35 – 16.15 **Tālis Vigo Pumpuriņš** (Vidzeme Kõrgkool) „Võnnu lossimõisa omanike krahvide Sieversite suguvõsa panus Eesti ja Läti kultuurilukku“

16.15 – 16.30 **Konverentsi lõpetamine**

Laura Kreigere-Liepiņa,

Mg. hum. (Läti Ülikooli raamatukogu).

Poola kuninga Stefan Bátory (1533–1586) võidud Liivimaal: kirjanduslikud tekstid ja ajaloolised tõendid.

Olgugi et Poola kuninga Stefan Bátory valitsemisaeg oli lühike, on see Liivimaa ajaloo mällu jäänud kui muutlik, ärev, paljutöotav ja lootusrikas. Muutsid ju kuninga võidud radikaalselt paljude tuhandete inimeste elusid ning tähistasid uue ajastu algust poliitikas, religioonis ja kultuuris üldiselt, resoneerudes Lääne-Euroopa poliitiliste ja sotsiaalsete vooludega ning töötades paremat elu Poola-Leedu ühisriigis Rzeczpospolita.

Ettekandes on kavas rõhutada Stefan Bátory edukat sõjategevust ja kaugeleulatuvaid plaane Liivimaal – alustades kohutava ja pikale veninud Liivi sõja lõppemisest, mis päädis Pihkva ehk Jam Zapolski rahulepinguga 1583. aastal, teiseks jutustada Bátory vastureformatsiooni ja rekatoliseerimise plaanidest Liivimaal, mis nägid ette jesuiitide kolleegiumite avamise Riias ja Tartus ning lõpuks käsitleda kuninga strateegiliselt oluliste positsioonide tugevnemist Liivimaa poliitikas.

Ettekande autor kutsub tutvuma kuninga sekretäri, Poola diplomaadi ja renessansiajastu silmapaistva luuletaja Daniel Hermanni (1543–1601) loominguga, mis ülistavad riigipea vägitegusid ja võite, ning lubab heita pilgu Läti Rahvusarhiivi aardele – Stefan Bátory allkirjastatud dekreedile pärgamendil, millel kuninga punane vahapitser.

Autorist

Laura Kreigere-Liepiņa on õppinud Läti Ülikoolis klassikalist filoloogiat, praegu on ta kirjandusloolane, teadur ja doktorant Läti Ülikooli keele ja kultuuri õppeprogrammis. Autori teaduslikud uurimistööd on peamiselt seotud 16. sajandi Liivimaa ja Riia kultuuripärandiga. Erilist tähelepanu pöörab autor Poola aja kultuuripärandi uurimisele ja Riia humanistide luule analüüsile. Autor töötab Läti Ülikooli raamatukogus ning tegeleb kogu vanema osa väärtuslikemate raamatute ja nende uurimisega.

Ott Sandrak

Valga kui Liivimaa naba

Olen sündinud 1958.aastal Tallinnas, lõpetanud 1984. aastal Tartu ülikooli ajaloolasena ja kunstiajaloolasena, töötanud ehitismälestiste kaitse, uurimise ja restaureerimise, aga ka filminduse, giidinduse ning omavalitsuse alal. Praegu olen pensionär elukohaga Kolgas, Lahemaal.

Minu ettekanne keskendub „Liivimaa“ mõistele ja selle muutuvale sisule ja mahule ajas ning ruumis, samuti Valga fenomenile „Liivimaa nabana“.

Karl Pajusalu

Tartu Ülikooli eesti keele ajaloo ja murrete professor,
Eesti Teaduste Akadeemia liige, Läti Teaduste Akadeemia välisliige

Liivlased ja liivi keel Eesti-Läti piirialadel

Liivlaste ajalooline asuala on olnud tunduvalt suurem kui see, mis on teada paarist viimasest sajandist. Peale Kuramaa on liivlased elanud mitmel pool ajaloolisel Liivimaal, mis hõlmas tänase Lõuna-Eesti ja Põhja-Läti. Lisaks maapiirkondadele on liivlasi elanud seal Läti ja Eesti linnades. Oma ettekandes annan ajalooallikatele ja keeleandmetele toetudes ülevaate võimalikest liivi ja eesti keele kokkupuutekohtadest Liivimaal, keskendudes Eesti ja Läti piirialadele.

Indra Jaunzeme

Liivi muuseum "Pivalind" Staiceles direktor

„Tamm isa õuel”. Jutustus Staicele piirkonna ja Eesti piirialal olevatest ja hääbunud taludest

Ettekandes tutvustatakse Staicele piirkonna talusid 17. sajandist kuni tänapäevani. 1940. aastaks oli Staicele kandis üle 600 talumajapidamise. Umbes kaks kolmandikku kohtadest on nüüdseks tühjad või igavikku kadunud.

Mitte ainult Staicelest, vaid ka paljudest teistest väiksematest ja suurematest Läti asulatest leiab kunagiste talude pärijaid. Paljud neist ei ole kaotanud huvi oma kodukandi, oma isade ja onude ehitatud majade vastu. Igal aastal tulevad nad oma esivanemate koju käima ja jagavad mälestusi ning mõned püüavad ka oma kodutalu restaureerida. Paraku on neid siiski väga vähe.

Selleks, et inimeste mälust ei kaoks ükski talu, mis on neelanud kellegi elutöö, jõu ja tervise, on tehtud järgmist:

- kogutud kokku kogu saadaolev teave ja fotod iga kodutalu ajaloo, maaostu, eksisteerimise aja, seal elanud perekonna, hävimise põhjuste ja pärijate saatuse kohta;
- tehtud pilte endistest talumajapidamistest;
- loodud kirjeldused talude ajaloo kohta.

Seda kõike selleks, et mäletada põlvkonda, kes pühendas kogu oma jõu, energia ja vaimu vaba Läti maaelu õitsengule. See oli põlvkond, kes juuris kände, põletas alet, istutas viljapuu- ja lilleaedu, ehitas maju ja kaevas kaevusid. See oli põlvkond, kelle jaoks oli pühamaist pühamaist

töö, tõde ja õigus; need olid mehed, kes vahetasid 10 aasta jooksul pastlad lakk-kingade vastu, kalevist kuue inglise tviidi vastu, pidupäevadel lehvis vardas Läti lipp ja kõlas laul.

Siis jõudis kätte 1949. aasta, näidates valusalt kätte, mida tähendab allumatus võitjatele – nende uuele režiimile. Staicele kandis jäi tühjaks 38 talu, kuid see oli alles kohutavate sündmuste algus. Pärast märtsiküüditamist ei pidanud enam talunikke kolhoosidesse utsitama, nad kogunesid vaikides ja kirjutasid kolhoosi astumise avaldustele alla, mis oli ühtlasi Läti talumajapidamistele surmaotsus.

Tore, et on siiski põlvkondi, kes on läbi kõigi saatuse keerdkäikude suutnud oma kodusid ja koldeid hoida. Täna võime vaid unistada vaatepildist, mis avaneks meie kodukandis, kui oleksid alles kõik need ligi 600 majapidamist, mida täna enam ei ole.

Valdo Praust

mõisa- ja teedeajaloohuviline

rekonstrueerinud Eesti muinas- ja keskaegse teedevõrgu

Mõnda Liivimaa suunalistest põlisteedest

Ettekanne käsitleb neid kaugteede sihte, mida mööda liiguti Eestist sajandeid tagasi lõuna poole, liivlaste ja latgalite aladele ehk praegusesse Lätisse. Keskendutakse muinas- ja keskajale ehk ajastule, mil kaarte veel ei koostatud ning tollane terviklik asustuspilt (asulad, ühendusteel) tuleb rekonstrueerida kaudsete märkide järgi. Nendeks on nii ürikuline materjal, hilisema teedevõrgu ja kaartide analüüs kui ka säilinud jäljed maastikul.

Kokku vaatleb ettekanne autori hinnangul kuue olulisema liivlaste-latgalite suunalise tee kulgemist. Sellega koos vaadeldakse põgusalt ka Eesti muinas- ja keskaegset teedevõrku üldiselt koos selle rekonstrueerimispõhimõtetega. Olulisemad detailid sellest on avaldatud Eesti Maanteemuuseumi aastaraamatutes aastail 2011-2024 avaldatud kuues põhjalikus artiklis.

Valdo Praust (sünd.1970) on erialalt küberneetik ja Eesti küberturbe üks pioneere. Töötab hetkel Tallinna Tehnikaülikooli õppejõuna ja küberturbe bakalaureuse õppekava juhina. Tegelenud üle 30 aasta süvitsi Eesti mõisate ajaloo ja teedeajalooga, 13 mõisateemalise raamaru autor, Eesti mõisaportaali www.mois.ee looja (hetkel antud üle Kunstiülikoolile). Eramuuseumina tegutseva Eesti Jalgrattamuuseumi looja ja eestvedaja, kogunud ja restaureerinud ajaloolisi jalgrattaid ja uurinud jalgratta ajalugu üle 40 aasta.

Tālis Pumpuriņš, Dr hist,

Cēsis muuseumi ajaloolane, Vidzeme Kõrgkooli dotsent

Võnnu lossimõisa omanike krahvide Sieversite suguvõsa panus Eesti ja Läti kultuurilukku

Sieversite suguvõsa, kellega Cēsis ehk Võnnu lossimõisa (*Cēsu pilsmuiža*) ja linna ajalugu on seotud 1777. aastast, sai Balti aladel tuntuks 17. sajandi keskel. Suguvõsa juured viivad Saksamaale – Hildesheimi piiskopkonda ja täpsemalt Sievershauseni mõisasse. Krahvitiitel tuli Sieversitele 1798. aastal, mil suguvõsa üks silmapaistvamaid esindajaid – riigimees ja diplomaat Jakob Johann von Sievers – pälvis selle aunimetuse Venemaa impeeriumilt teenete eest riigiteenistuses. Sama tiitel anti ka tema kahele nooremale vennale – Karl Eberhard von Sieversile (Võnnu lossimõisa omanik aastast 1777) ja Peter Christian von Sieversile.

Sieversite suguvõsa võib pidada kuuluvaks Balti aadli liberaalsesse tiiba, mille esindajad pooldasid omavalitsussüsteemi täiustamist ja reforme ning muudatusi kooli- ja haridussüsteemis.

Sieversitele kuulus Võnnu lossimõis kuni 1920. aasta agraarreformini. 18. sajandi lõpus sai mõisa keskuseks Uus loss, kus aastast 1949 asub Cēsis muuseum. Võnnu lossimõisa arengus on suur tähendus olnud krahv Karl Gustav von Sieversi (1772 – 1856) tegevusel. Tänu temale rajati lossiparki üks omanäolisemaid maastikuparke Balti aladel. See hõlmas nii keskaegseid lossivaremeid kui ka vendide linnust – Pähklmäge (Riekstu kalns). Cēsis kuurordi- ja turismiinfrastruktuuri sünnipaik on just siin ajast, mil rajati külmvesiraviasutused ja Aleksei park.

Sieversite suguselts on seotud mitmete maailmakuulsate teadlastega, kellest tähelepanuväärseim on prantsuse päritolu keemik ja füüsik Georg Friedrich Parrot (1767–1852). 1795. aastal, kui Parrot Liivimaale saabus, töötas ta koduõpetajana Karl Eberhard von Sieversi peres. Hiljem sai temast taasavatud Tartu Ülikooli esimene rektor. Kuid just Cēsis (lisaks Riiale) toimus Parrot' ettevalmistus edasiseks karjääriks Tartus ja Peterburis. Siin tutvus ta Balti aadli liberaalse osaga, kes Parrot' ideedest mõjutatuna aitas hiljem otsustavalt kaasa Tartu Ülikooli taasavamisele 1802. aastal.

Karl Eberhard von Sieversi initsiatiivil osales Parrot oma Cēsis-perioodil Liivimaa Üldkasuliku ja Ökonoomilise Sotsieteedi loomisel.

Krahv Sievers toetas eesti rahvusliku maalikunsti rajaja Johann Köleri (1826–1899) kunstilist tegevust. Sieversi tellimusel valmistas Köler Cēsis Jaani kirikule altarimaali „Kristus ristil”.

Balti alade esiajaloo uurimises oli oluline isik 1865. aastal Cēsisesse saabunud arheoloog krahv Karl Georg von Sievers (1814–1879). Teda peetakse üheks Baltimaade arheoloogia teerajajaks.

Krahvide Sieversite suguvõsa on andnud Eesti ja Läti kultuuriruumi olulise panuse, mille ilmingud on säilinud ja tuntavad tänapäevani. Mitmekülgeid muljeid krahvide Sieversite panusest pakuvad Uues lossis asuv Cēsis muuseum ja lossimõisa kompleksi territoorium.